

ТЕМА 2. Система інтелектуальної власності.

(2 год)

ПЛАН

1. Об'єкти права інтелектуальної власності.
2. Суб'єкти права інтелектуальної власності.
3. Державна система правової охорони та захисту інтелектуальної власності.
4. Мета і принципи правової охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності.

1. У збереженні творчих результатів та захисті інтересів їх творців зацікавлене суспільство у цілому. Саме тому державою встановлюється спеціальний правовий режим творчих результатів, який надає творцю виключну можливість розпоряджатися ними та протидіяти безконтрольному тиражуванню і поширенню інтелектуального продукту тими, хто прагне заробити на цьому.

Цей правовий механізм має за мету стимулювати подальші творчі пошуки, гарантувати право на справедливе винагородження праці творця, створити фінансові передумови реалізації нових ідей.

Творчі результати – можуть бути об'єктами правової охорони, а можуть і не бути. Ті результати творчої діяльності, які наділяються правовою охороною, визнаються об'єктами інтелектуальної власності.

Згідно ст.420 Цивільного кодексу України до об'єктів права інтелектуальної власності належать:

- літературні та художні твори;
- комп'ютерні програми;
- компіляції даних (бази даних);
- виконання;
- фонограми, відеограми, передачі (програми) організацій мовлення;
- наукові відкриття;
- винаходи, корисні моделі, промислові зразки;

компонування напівпровідникових виробів;
раціоналізаторські пропозиції;
сорти рослин, породи тварин;
комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення;
комерційні таємниці.

Право інтелектуальної власності виникає (набувається) з підстав, встановлених ЦК, іншим законом чи договором.

Особистими немайновими правами інтелектуальної власності є:

- 1) право на визнання людини творцем (автором, виконавцем, винахідником тощо) об'єкта права інтелектуальної власності;
- 2) право перешкоджати посяганням на право інтелектуальної власності;
- 3) інші особисті немайнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Особисті немайнові права інтелектуальної власності належать творцеві об'єкта права інтелектуальної власності. У випадках, передбачених законом, вони можуть належати іншим особам. Вони не залежать від майнових прав інтелектуальної власності та не можуть відчужуватися (передаватися), за винятками, встановленими законом.

Майновими правами інтелектуальної власності є:

- 1) право на використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- 2) виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності;
- 3) виключне право перешкоджати неправомірному використанню об'єкта права інтелектуальної власності, в тому числі забороняти таке використання;
- 4) інші майнові права інтелектуальної власності, встановлені законом.

Законом можуть бути встановлені винятки та обмеження в майнових правах інтелектуальної власності за умови, що вони не створюють істотних

перешкод для реалізації майнових прав інтелектуальної власності та здійснення законних інтересів суб'єктів цих прав.

Особисті немайнові права інтелектуальної власності є чинними безстроково, якщо інше не встановлено законом, а майнові права інтелектуальної власності є чинними протягом строків, встановлених ЦК, іншим законом чи договором.

Майнові права інтелектуальної власності можуть бути припинені достроково у встановлених випадках.

Особа, яка має виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності, може використовувати цей об'єкт на власний розсуд, з додержанням при цьому прав інших осіб. Використання об'єкта іншою особою здійснюється з дозволу особи, яка має виключне право дозволяти використання об'єкта, крім випадків правомірного використання без такого дозволу. Умови надання дозволу (видачі ліцензії) на використання об'єкта права інтелектуальної власності можуть бути визначені ліцензійним договором.

Майнові права інтелектуальної власності можуть бути передані відповідно до закону повністю або частково іншій особі.

Право інтелектуальної власності, яке належить кільком особам спільно, може здійснюватися за договором між ними. У разі відсутності такого договору право інтелектуальної власності, яке належить кільком особам, здійснюється спільно.

Щодо права інтелектуальної власності на об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору (контракту), то такі особисті немайнові права належать працівникові, який створив цей об'єкт. У випадках, передбачених законом, окремі особисті немайнові права інтелектуальної власності на такий об'єкт можуть належати юридичній або фізичній особі, де або у якої працює працівник. Майнові права інтелектуальної власності - належать працівникові, який створив цей об'єкт, та юридичній або фізичній особі, де або у якої він працює, спільно.

Особисті немайнові права інтелектуальної власності на об'єкт, створений за замовленням, належать творцеві цього об'єкта. Окремі особисті

немайнові права інтелектуальної власності на такий об'єкт можуть належати замовникові. Майнові права інтелектуальної власності належать творцеві цього об'єкта та замовникові спільно.

Порушення права інтелектуальної власності, невизнання чи посягання на нього, тягне за собою відповідальність, встановлену законодавством.

За захистом свого права інтелектуальної власності кожна особа має право звернутися до суду відповідно до статті 16 ЦК.

Оскільки ми вели мову про два основні види об'єктів права, то, слід зазначити, що до об'єктів права промислової власності належать: винаходи, корисні моделі, промислові зразки; комерційні (фірмові) найменування, торговельні марки (знаки для товарів і послуг), географічні зазначення; сорти рослин, породи тварин; комерційні таємниці тощо. Цей перелік невичерпний і він не може бути вичерпним.

2. Суб'єктами права інтелектуальної власності є: творець (творці) об'єкта права інтелектуальної власності (автор, виконавець, винахідник тощо) та інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові права інтелектуальної власності відповідно до законодавства.

Суб'єктом творчої діяльності може бути тільки людина або група, колектив людей, але не організацій (юридичних осіб).

Нормою ст. 54 Конституції України проголошено свободу творчості. Це означає, що людина може творити в будь-якій галузі діяльності і творити все, що їй забажається. Проте обмеження творчості встановлюються законом – творчість не може бути антисупільною, аморальною, спрямованою проти людства.

Творцями будь-яких результатів творчої діяльності можуть бути як повнолітні громадяни, так і неповнолітні. Слід підкреслити, що здатність до творчості не співпадає з загальною цивільною дієздатністю (18р.).

Суб'єктами авторських і патентних відносин (прав і обов'язків) можуть бути як громадяни, так і юридичні особи, а також держава.

Суб'єктом авторських прав може бути, наприклад, кіностудія, телестудія, видавництво та інші юридичні особи.

Суб'єктами патентних прав можуть бути роботодавці, підприємства будь-яких форм власності та інші юридичні особи.

Творчий характер діяльності означає, що надання будь-якої технічної допомоги автору чи винахіднику – консультації, розрахунки, креслення, оформлення заявок – не носить творчого характеру і не підпадає під поняття «творчість», а такого роду допомога не може вважатися творчим співавторством.

Не носять творчого характеру і тому не вважаються творчістю запозичення, використання чужого, хай навіть дуже позитивного досвіду, використання результату за ліцензією тощо.

Суб'єкти права інтелектуальної власності (фізичні та юридичні особи, держава) можна поділити на два види: первинні та інші (похідні) суб'єкти права інтелектуальної власності.

Первинним суб'єктом є особа, якій належить право на інтелектуальний продукт або первинної реєстрації, визнання чи використання.

Первинними суб'єктами визнаються: - автор твору, промислового зразка, раціоналізаторської пропозиції, топографії інтегральної мікросхеми, сорту рослини чи породи тварини тощо;

- винахідник (творець винаходу чи корисної моделі);

- виконавець, виробник фонограми, відеограми, організації мовлення тощо.

Творець (автор чи винахідник) – це фізична особа (людина), яка в результаті своєї інтелектуальної, творчої діяльності створила інтелектуальний продукт і внаслідок цього має на нього суб'єктивні права інтелектуальної власності. Юридична особа не може бути визнана творцем, оскільки вона не здатна здійснювати інтелектуальну, творчу діяльність. З положень Цивільного кодексу України випливає, що творцем може бути будь-яка фізична особа не залежно від віку, ступеня дієздатності, громадянства та інших ознак. Так, згідно з ч. 1 ст. 25, здатність мати цивільні права та обов'язки (цивільну правоздатність) мають усі фізичні особи. Фізична особа має особисте немайнове право на свободу літературної, художньої, наукової та технічної

творчості; вільний вибір сфер, змісту та форм (способів, прийомів) творчості (ч. 1 та 2 ст. 309). Це право належить їй від народження або ж за законом і вона володіє ним довічно (ст. 269).

Усі особисті немайнові права інтелектуальної власності фізична особа вправі здійснювати незалежно від віку, однак самостійно здійснювати майнові права інтелектуальної власності вона може лише після досягнення 14-ти років (ст.ст. 31, 32).

Визнання особи обмежено дієздатною чи недієздатною впливає на можливість реалізації творцем майнових прав, а не на свободу творчості.

Над фізичною особою, цивільна дієздатність якої обмежена, встановлюється піклування. Тож усі правочини, крім дрібних побутових, вчиняються нею лише за згодою піклувальника.

Над недієздатною особою встановлюється опіка й усі без винятку правочини від її імені вчиняє опікун.

Похідні суб'єкти – фізичні та юридичні особи, які на підставі закону, договору чи іншого правочину, набули майнові права інтелектуальної власності на результат інтелектуальної, творчої діяльності. Тобто, їхні права походять від прав первинних суб'єктів.

До похідних суб'єктів належать:

- спадкоємці – особи, котрі успадкували майнові права інтелектуальної власності за законом чи заповітом;

- правонаступники – особи, які отримали права інтелектуальної власності на підставі передавального акту або розподільчого балансу, цивільного договору тощо;

- роботодавці – особи, які отримали майнові права інтелектуальної власності на підставі трудового договору з творцем;

- замовники – особи, котрі отримали майнові права інтелектуальної власності на підставі цивільного договору (про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності) з творцем;

- інші особи, які на підставі договору чи відповідно до закону отримали майнові права інтелектуальної власності.

Найважливішою відмінністю первинних суб'єктів від похідних є значно більший обсяг суб'єктивних прав. Первинний суб'єкт володіє повним комплексом особистих немайнових та майнових прав інтелектуальної власності, а похідний суб'єкт володіє здебільшого майновими правами і лише в тому обсязі, у якому отримав їх від первинного суб'єкта на підставі положень закону або умов договору (чи іншого правочину).

Інколи виділяють і третій вид суб'єктів, які не володіють суб'єктивними правами інтелектуальної власності, проте є учасниками правовідносин, що виникають внаслідок їх реалізації. Їх називають допоміжними суб'єктами.

До допоміжних суб'єктів, зокрема, належать: Державна служба інтелектуальної власності, державні інспектори в галузі інтелектуальної власності, патентні повірені тощо. Вони виконують допоміжну роль у охороні та захисті інтелектуальної власності (ведуть державні реєстри об'єктів права інтелектуальної власності, здійснюють їхню державну реєстрацію та видають охоронні документи, виконують представницькі функції тощо).

3. В Україні існує розгалужена система державних органів та організацій, які виконують функції з охорони та (або) захисту інтелектуальної власності. Ці функції в межах своєї компетенції виконують органи виконавчої та судової влади.

У системі виконавчої влади важливу роль щодо охорони та захисту інтелектуальної власності виконує Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Згадана минулого разу Державна служба інтелектуальної власності припинила своє існування, а у структурі Мін. економ. розвитку утворений Департамент інтелектуальної власності, до якого перейшли функції колишньої ДСІВ.

У містах Києві та Севастополі, областях, Автономній Республіці Крим, діють державні інспектори з питань інтелектуальної власності, які представляють Мінекономіки. До сфери управління входять згадані вже: - Державне підприємство «Український інститут промислової власності» (Укрпатент);

-Український центр інноватики та патентно-ліцензійних послуг (який є філією Укрпатенту);

-Державна організація «Українське агентство з авторських і суміжних прав»;

- Київський інститут інтелектуальної власності та права Національного Університету «Одеська юридична академія».

Важливу роль у системі охорони та захисту інтелектуальної власності в Україні відіграють суди. В Україні функціонує розгалужена система судів загальної юрисдикції, які уповноважені розглядати справи у сфері інтелектуальної власності.

Згідно із ст. 432 Цивільного кодексу України, кожна особа має право звернутися до суду за захистом свого права інтелектуальної власності.

Суд у випадках та в порядку, встановлених законом, може постановити рішення, зокрема, про:

1) застосування негайних заходів щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів;

2) зупинення пропуску через митний кордон України товарів, імпорт чи експорт яких здійснюється з порушенням права інтелектуальної власності;

3) вилучення з цивільного обороту товарів, виготовлених або введених у цивільний оборот з порушенням права інтелектуальної власності та знищення таких товарів;

4) вилучення з цивільного обороту матеріалів та знарядь, які використовувалися переважно для виготовлення товарів з порушенням права інтелектуальної власності або вилучення та знищення таких матеріалів та знарядь;

5) застосування разового грошового стягнення замість відшкодування збитків за неправомірне використання об'єкта права інтелектуальної власності. Розмір стягнення визначається відповідно до закону з урахуванням вини особи та інших обставин, що мають істотне значення;

б) опублікування в засобах масової інформації відомостей про порушення права інтелектуальної власності та зміст судового рішення щодо такого порушення.

Способами захисту суб'єктивних прав інтелектуальної власності (ст. 16 кодексу) можуть бути: визнання права інтелектуальної власності судом, припинення дії, яка його порушує, відшкодування збитків (реальних збитків та упущеної вигоди), відшкодування моральної (немайнової) шкоди та ін.

Ефективна державна система правової охорони інтелектуальної власності є одним із ключових факторів зростання інвестиційної привабливості країни, а отже, державна політика у сфері інтелектуальної власності безпосередньо пов'язана із економічною політикою країни.

4. Способи охорони права на об'єкти інтелектуальної власності відрізняються від матеріальних об'єктів.

Основним способом охорони в цьому випадку є видача автору або іншому суб'єкту права об'єкта інтелектуальної власності охоронного документа: патенту чи свідоцтва.

Головною метою державної політики у сфері інтелектуальної власності є створення сприятливих соціально-економічних, організаційних і правових умов для інтелектуальної, творчої діяльності, забезпечення ефективної охорони результатів цієї діяльності та об'єктів інтелектуальної власності, стимулювання використання цих об'єктів у господарській та інноваційній діяльності, забезпечення захисту прав інтелектуальної власності, міжнародного співробітництва у сфері інтелектуальної власності, а також стимулювання розвитку інтелектуального, творчого, наукового та технологічного потенціалу держави.

Суть охорони прав на об'єкти інтелектуальної власності полягає в тому, що автор об'єкта інтелектуальної власності або інша визнана законом особа одержує від держави виключні права на створений об'єкт інтелектуальної власності на визначений період часу. Ці права регламентуються охоронним документом, що видається власнику об'єкта інтелектуальної власності.

Закріплене охоронним документом присвоєння особистих (немайнових), а також майнових прав сприяє використанню об'єкта інтелектуальної власності, це спосіб отримання вигоди автором у результаті використання об'єкта інтелектуальної власності.

Доволі часто охорону інтелектуальної власності ототожнюють з її захистом. Поняття “правова охорона інтелектуальної власності ” і “правовий захист” є різними. Вони мають різні цілі, здійснюються різними організаційними структурами. Охороною (оформленням прав з видачею охоронного документа) займаються патентні органи, а захистом (у випадку порушення цих прав) – адміністративні і судові органи.

Виділяють, чотири принципи правової охорони.

Принцип охороноспроможності. Тобто об'єкт правової охорони повинен відповідати визначеним законом вимогам. Наприклад, винахід відповідає умовам патентоспроможності, якщо він є новим, має винахідницький рівень і є промислово придатним.

Визнання за правоволодільцем виключного права на об'єкт права інтелектуальної власності.

Додержання прав не тільки правовласників, але й дійсних розробників (авторів, винахідників).

Додержання балансу інтересів правовласника з одного боку і суспільства – з іншого шляхом обмеження монополії на об'єкт права, наприклад, встановленням розумного строку дії охоронного документа.

Ряд дослідників схиляються до думки про те, що така державна політика має ґрунтуватися на збалансованому застосуванні і таких принципів:

1) визнання інтелектуальної, творчої діяльності, її результатів та об'єктів права інтелектуальної власності найвищою соціально-економічною цінністю;

2) гарантування державою створення сприятливих умов для інтелектуальної, творчої діяльності, використання об'єктів права інтелектуальної власності у господарській, інноваційній діяльності, охорони і захисту прав інтелектуальної власності;

3) гарантування державою створення умов для постійного підвищення освітнього, наукового та культурного розвитку сфери інтелектуальної власності, а також постійної популяризації знань про інтелектуальну власність;

4) справедливого збалансування приватних та публічних інтересів у сфері інтелектуальної власності;

5) запобігання використанню об'єктів інтелектуальної власності без згоди власників прав, крім випадків, встановлених законом;

6) економічної обґрунтованості встановлення плати за надання послуг у сфері охорони об'єктів інтелектуальної власності та недопущення проявів необґрунтованого ускладнення та затримання процедур захисту прав інтелектуальної власності.

Охорона прав на об'єкти інтелектуальної власності полягає в тому, що результати інтелектуальної праці не можуть бути захищені від використання третіми особами на підставі одного лише володіння ними. Після того як не забезпечені спеціальною правовою охороною з боку держави інтелектуальні продукти стають відомими суспільству, творці не в змозі здійснювати контроль за їх використанням;

за високої вартості та значних ризиків, які несуть розробники інтелектуальних продуктів, вартість тиражування та підробки цих продуктів є порівняно низькою.

Необхідність охорони прав інтелектуальної власності зумовлена такими потребами

- забезпечення інтересів творців шляхом надання їм обмежених у часі прав щодо контролю над використанням власних творів;

- стимулювання творчої інтелектуальної праці, заохочення творчої активності та впровадження її результатів у інтересах соціально-економічного прогресу суспільства;

- активізація інвестиційної та інноваційної діяльності, впровадження досягнень НТП та нововведень у всі сфери суспільного життя;

- створення цивілізованого ринкового середовища, надійного захисту суб'єктів господарювання від недобросовісної конкуренції, пов'язаної з неправомірним використанням об'єктів інтелектуальної власності;

- захист економічної безпеки держав за умов глобалізації, створення сприятливих умов для трансферу нових технологій;

- поширення інформації, уникнення втрат внаслідок дублювання зусиль, спрямованих на пошук шляхів вирішення нагальних науково-технологічних і соціально-економічних проблем;

- захист інтересів суспільства щодо вільного доступу до світової інтелектуальної скарбниці.

Сучасними тенденціями у охороні прав інтелектуальної власності є:

- поширення режиму охорони прав інтелектуальної власності на нові об'єкти та нетрадиційні сфери їх застосування;

- посилення режиму правової охорони інтелектуальної власності;

- спрощення процедури отримання правової охорони об'єктів інтелектуальної власності;

- лібералізація відносин щодо використання результатів інтелектуальної діяльності, профінансованої за рахунок державного бюджету, спеціальних цільових фондів;

- інтенсифікація міжнародного співробітництва в галузі охорони прав інтелектуальної власності, в т.ч. у напрямі вирішення проблем, пов'язаних з глобалізацією економіки.